

om vejrhanen angiver det ene eller det andet af to tegn – da er vejrhanetegnet en beskrivelse.

Ovenstående er et diskussionsoplæg (trykt som manuskript) fra et møde i Selskabet for Filosofi og Psykologi den 12. febr. 1970. Oplægget er i høj grad bevidst inspireret af Nelson Goodmans bog *Languages of Art* (se introduktionen til Nelson Goodman), idet nogle af argumenterne mod det ikoniske tegn, de to syntaktiske regler for sprogsystemet og den foreslåede skelnen mellem beskrivelse og afbildning stammer direkte herfra.

S.K.

Søren Kjørup,
Christianshavns Voldgade 3,
1424 København K.

Per Aage Brandt:

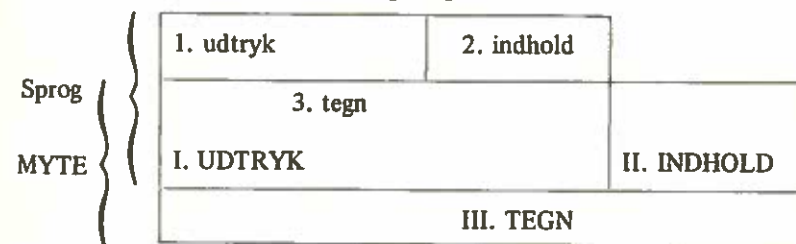
BARTHES OG DEN SEMIOLOGISKE MODEL

Mindst fire steder skriver Roland Barthes udtrykkeligt om den model af tegnorganisationen, som står bag analyserne, hvad enten de gælder myter/ideologier, billeder, skrifter, moder eller trafiksignaler. Disse steder gør det klart, at tegnmodellen rummer et væsentligt moment af mystifikation. Semiologien som tegnteori baserer sin praksis på denne mystifikation og udsætter sig herved for enten at måtte undvære teoretisk validitet eller at måtte revidere sit fundament lige så udtrykkeligt som det er blevet resume-ret rundt om i den Barthes'ske glossematik.

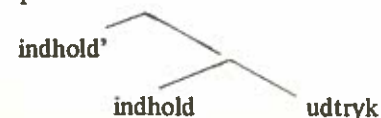
Mythologies (1957):

"Semiologien er en videnskab om formstørrelser, eftersom den studerer betydningsfunktioner uafhængigt af deres indhold". Men i praksis må netop tværtimod siges, at semiologien... studerer betydningsfunktioner uafhængigt af deres *udtryk*; den semiologiske praksis har næsten udelukkende været rettet mod strukturer i et *konnoteret indhold* "bag" det denoterede indhold, men svarende til samme udtryk som det, hvormed dette denoterede indhold er solidarisk. Det er "indholdssiden", der formerer og multiplicerer sig i konnotationsanalysen, ikke "udtrykssiden".

Myten som "semiologisk skema" er et system "af anden grad". "Det der er tegn... i det første system, bliver til rent og skært udtryk i anden omgang" (Mytologier, s. 149). Her følger den noget ubehjælpelige kassemodel, hvormed mytens andengradssystem formelt forankres i Hjelmslevs (OSG 104 ff.) fragmentariske betragtninger.

Vi kan smidiggøre denne ikke særlig stratifieringsvenlige grafi ved at oversætte kasser i punkter:

Barthes' pointe er tydeligvis, at opfattelsen af tegnet som ternært i sig selv fører til en stratifikationskalkyle; hver tredje-term, *tegn*, er en Joker, som både kan udfylde et Indholds og et Udtryks plads. Myten er da en specifik udnyttelse af joker-kalkylen, idet dens skema fremkommer, når primær-tegnet spiller rollen som Udtryk i sekundærsproget, og når netop 2 strata, primærsprog og sekundærsprog herved sammenkobles. — Barthes anvender udtrykket *objektsprog* og udtrykket *metasprog* om henholdsvis primærsprog og sekundærsprog i denne kobling, som hos Hjelmslev og den senere Barthes benævnes en kobling af henholdsvis *denotationssprog* og *konnotationssprog*. Dette er bemærkelsesværdigt, ikke blot fordi det konnoterer Barthes' endnu overfladiske kendskab til glossematikken, men især fordi den således endnu ikke doktrinære semiolog ved sin navngivning røber en fornemmet indsigt, som senere udviskes af den glossematiske doktrin, og som en de-mystificerende teoretisk analyse igen må aktualisere. Barthes kalder (Mytologier s. 150) myten et metasprog, "fordi det er et sekundært sprog, ved hjælp af hvilket man taler om det første"; når et primærsprog kommer i kontakt med myten, udstyres det med en bestemt betydningsbærende funktion, "bliver til objektsprog". Hvor glossematikken reserverer betegnelserne metasprog og objektsprog for en kobling, i hvilken primær-tegnet er *indhold* for sekundær-tegnet, synes Barthes med sin terminologiske forveksling og sin retfærdiggørelse af den valgte terminologi at fornemme en effekt ved den konnotative kobling, som fundamentalt identificerer den med meta-objekt-koblingen, og dette *selv om* stratifikationskalkylen for ternære tegn logisk ikke giver nogen mulighed for en sådan identifikation.

Eléments de sémiologie (1964):

Den glossematiske doktrin er nu på ret køl. Metasprogsfiguren er den korrekte: "et metasprog... er en semiotik som beskriver en semiotik", altså (E for udtryk, C for indhold, R for tegnrelationen)

metasprog: E R (E R C) ;

myten er nu *ikke* et metasprog, men et konnotationssprog, i overensstemmelse med Barthes' tidligere givne grafi (den citerede kassemodel), men modsat hans tidligere terminologi:

konnotationssprog: (E R C) R C .

Parentes-notationen har i øvrigt den fordel at demonstrere, hvordan stratificeringen af sprog efterlader færre terminaler (endepunkter i en foregningsmodel), end en simpel addition af sprog ville gøre; konnotationssprogets (og altså mytens) terminale størrelser, der opnås, når parenteser og relationer fjernes, er E, C og C, med andre ord, ét udtryk og dog to indhold: indholdet formerer sig.

I forbindelse med konnotationssproget foreslår Barthes en terminologisk udbygning, hvorefter det sekundære indhold er *ideologien*, mens det sekundære udtryk, alias primærsprogets heltegn, er ideologiens *retorik*. Forholdet mellem konnotationssprog og denotationssprog er således klart dogmatiseret i retning af, ikke at sekundærsproget "taler" primærsproget, men at primærsproget netop "taler" sekundærsproget, retorikken "fremfører" ideologien.

Inden vi forlader de ret enkle tottrinssystemer baseret på stratifikationskalkylen, må vi præcisere problematikken. Konnotationsmodellen er altså, i vor *stemmatiske* repræsentation (træstruktur):

Hvis Udtryk interpreteres som ækvivalent med "tegnet sanselige side", en interpretation, som *ikke kan undgås* uden mystificerende fortæelse af hele interpretationens problem (Hjelmslevs udvej), må Indhold interpreteres som den "intelligible side" af tegnet, og det er evident, at konnotationsmodellen blot er en treleddet artikulation af en fundamental akse løbende fra *intelligibilis* til *sensibilis*, fra indre skjult betydning til ydre håndgribelig tegngivning. Denne iagttagelse er mere end en blot spekulativ karrikatur — af en vis interesse for en grammatologisk analyse (i_2 :idé — i_1 :logos — u:skrift) — og viser sig relevant for en betragtning af modellens direkte semiologiske erkendelseeffekt. Enhederne, hvormed konnotationens udtryk, eller ideologiens retorik, artikulerer sig, er *konnotatorerne*. En konnotator er ikke nødvendigvis en kontinuert størrelse i det primære Udtryk; men da det er hele det primære tegn, sekundærtegnet her tager som Udtryk, kan en konnotator manifestere sig *diskontinuert* i det terminale udtryk, i ordvalget, intonationen, syntaksen osv. Det der alene konstituerer en konnotator som sådan, er dette at "den korresponderer med ét og samme konnoterede indhold" (Communications 4, p. 131), *il est pourvu d'un seul signifié de connotation*. Det mangfoldige tager en konnotators form, idet det viser sig at svare til en bagvedliggende énhed. Spørgsmålet er da: hvad vil "viser sig" i min foregående sætning sige? For hvem, hvordan: hvilken type af indstilling osv. er givet hermed? Barthes er stort set tavs på dette punkt. Enheden skues, og mangfoldigheden tager form. Barthes' tavshed er, så vidt jeg kan læse den, ækvivalent med svaret: *intuitionen*, vor skuen ideerne. Konnotationsmodellens metafysiske orientering *intelligibilis*

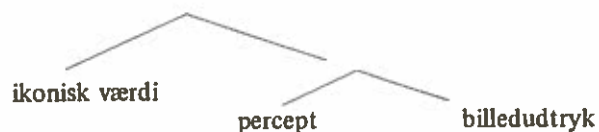
– sensibilis giver i denne læsning Barthes anledning til at skrive *som om* han gør to karakteristiske antagelser:

- 1) på den ene side har vi umiddelbar adgang til ideerne, i_2 ;
- 2) på den anden side har vi umiddelbar adgang til et primært udtryk, u ; en konnotator kommer i stand, idet vi griber modellen i begge ender og projicerer "det inderste indhold" på "det yderste udtryk": kun da er karakteristikkene af konnotatoren som diskontinuert meningsfuld. Termen "diskontinuert" om konnotatoren forudsætter, at *de*-notatoren selv er kontinuert, lineær, og at det konnoterede indhold selv er ét, med sig selv identisk, eller som det siges (Comm. 4, p. 131), "generelt, globalt og diffust".

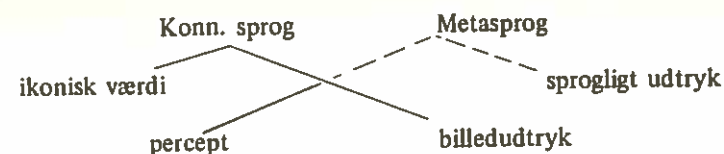
Rhétorique de l'image (1964):

Analysen af billedet skal være "koherent", "simpel" og hensigtsmæssig som udgangspunkt for en beskrivelse af billedets funktion i samfundet (Communications 4, p. 43); disse rituelle krav skal garantere validiteten af den komplicering af den semiologiske model, som er nødvendig ved billedanalysen.

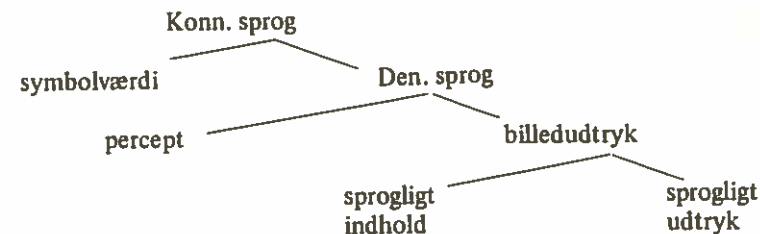
I billedet – en Panzani-reklame – skelnes tre principielt distinkte koder, én *sproglig* i bogstavelig forstand (navnet 'Panzani' på de afbildede varer, osv.), én *ikonisk* (varer i et net betyder 'personligt indkøb' osv.; alle billedets metonymiske egenskaber er ikoniske træk) i betydningen en kulturel billedkode; endelig en "rent" *perceptorisk* kode (hvorefter en bestemt stimulismængde fremtræder som en afbildning, f.eks. af en dåse tomatsovs). Forholdet mellem det kulturelt kodede billede og det "naturligt" foreliggende, bogstaveligt denoterede billede, altså mellem ikon og percept, fremstilles som et forhold mellem konnoteret indhold og denoteret indhold:

Forholdet mellem den sproglige kode og denne struktur er ikke éntydigt. *Enten* danner den sproglige tekst en udenforstående kommentar til det perciperede billede, hvorigennem dets ikoniske og metonymiske muligheder, som ellers ville være mange og alternative, fastlægges; i så fald taler Barthes om "forankring", *ancrage*. Det forankrende sprog er da et metasprog til percept-billed-planet, og den trekodede semiologiske model er:

Det "naturlige" billedtegn er altså her på én gang Indhold (i metasproget) og Udtryk (i konnotationssproget). – *Eller også* deltager den sproglige tekst i billedudtrykket (tekst på de afbildede varer) og deltager altså i oprettelsen af primærbilledet; i så fald tales om 'afløsning', *relais*, hvis struktur da vil være:

'Salsa Panzani' som påskrift på dåsen er den sproglige del af dens billedudtryk. I dette tilfælde står vi i stratifikationskalkylen overfor et dobbelt konnotativt system: dåseteksten konnoterer tilstedeværelsen af dåsen, som atter konnoterer f.eks. "forarbejdning" (der ligger en rå tomat ved siden af dåsen).

Et væsentligt problem i denne forbindelse rejses af det forhold, at den sproglige påskrift på dåsen må siges at fungere dels som *ancrage*, dels som *relais*; dels som beskrivelse, dels som deltager i en afbildning. For Barthes er sprogets funktion her ikke et enten-eller, men et spørgsmål om mere eller mindre. Sproget gør i en given situation begge dele, i større eller mindre udstrækning. Hvordan en sådan kvantificering kan forenes med en kvalitativ analyse, hvorefter en bestemt kode i modellen tildeles ét strukturelt sted, er ikke klart. Det er som om kalkylen har medført en række teoretiske valg, hvis semiologiske relevans ikke er rigtig tydelig, og som derfor må medieres kvantitativt "bagefter".

I forbindelse med billedanalysen udnytter Barthes en distinktion af generel interesse, nemlig forskellen *digital/analog* kode, hentet fra datalogien. Den digitale kode *repræsenterer* sit indhold i diskrete enheder, hvis indbyrdes afstand ikke i sig selv er repræsentativ for dette indhold (at tælle på fingrene er at repræsentere digitalt – i bogstavelig forstand); den analoge kode repræsenterer kontinuert og omfatter så at sige kun én diskret enhed, hele teksten (at vise hvor stor fisken var, ved hjælp af begge arme,

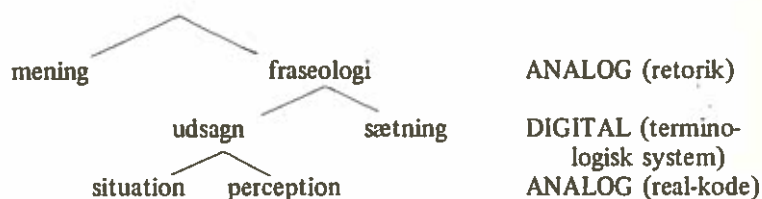
er at repræsentere analogt). Distinktionen digital/analog kode svarer godt til distinktionen "beskrivelse"/"afbildning" (se Søren Kjørups artikel i dette nummer), men svarer *ikke* – som Barthes ofte antyder – til en forskel mellem "konventionel" og "naturgiven" kode, – enhver kode har en historie.

Det rene billede (÷ sproglig tekst) vil være en overlejring af to analog-koder, den perceptoriske og den ikoniske. Relais-teksten er en digitaltekst indlejret i den primære analogtekst.

Denne analyse synes at fange forhold, som stratifikationskalkylen selv lader usagte, men på den anden side dog lader træde frem med nogen tydelighed.

Système de la Mode (1967):

Moden er ligesom reklamebilledet en "tredækker", men med en karakteristisk specifik struktur. Nederst et *systeme réel*, derpå et *metasprog*, endelig et herigennem udtrykt *konnotationssystem* (hvis indhold er Modens ideologi). Mens reklameteksten var et digitalt system under to analoge systemer, er Modens struktur et digitalt system indlejret mellem to analoge systemer, som det digitale da "holder sammen på": primært er der tojet (analog kode), som modebladene taler om (digitalt metasprog), endelig har modebladenes talen om tojet en effekt, i retning af: "man må følge *med*", *med* et eller andet, – som ideologien ikke sætter i forbindelse med produktionsforholdene; (analog kode, – jo større sproglig emfase, jo større konnotativ effekt).

Barthes giver (*Système de la Mode*, 3.3, p. 40 ss) et eksempel på denne models funktion udenfor Moden; dets enkelhed gør det muligt at lade en kritik og en alternativ analyse sætte af herfra.

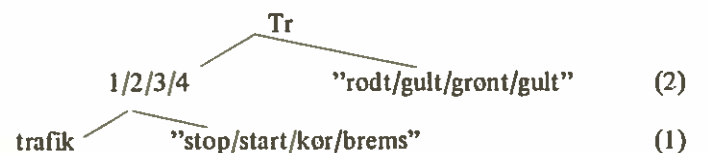
Man står i trafikken og betragter en lyskurv. Man ser farverne, men man forstår ikke, hvorfor folk snart stopper, snart kører. Da indfinder sig en viismand, som forklarer én, hvordan det hænger sammen. Men hans tale intimiderer én (man skammer sig måske over ikke at kende så enkel en sammenhæng).

Lyskurvens sprog er som tojets i Moden en real-kode og af analog type. Viismandens tale er som modejournalens et digitalt metasprog til det reale.

Intimideringseffekten er som Modens appellerende og exhorterende effekt, konnoteret af det digitale metasprog og selv af analog type. (Figuren ovenfor).

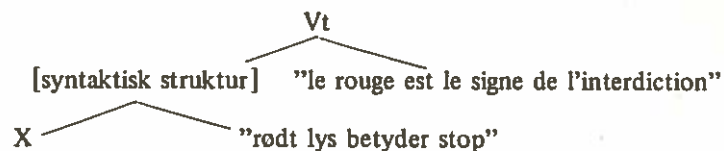
I de nævnte analyser vil man have lagt mærke til, at alle konnotationssprog samtidig er sprog af analog type, mens alle metasprog samtidig er sprog af digital type. Hvis dette i almindelighed holder stik, må det siges, at stratifikationskalkylen blot er *fordoblet* med karakteristikken analog/digital ("beskrivelse"/"afbildning"), og at kalkylen dermed står berøvet sin centrale metafysiske pointe, nemlig at indhold skulle kunne formere sig frit og uden et specifikt udtryk, (konnotatorerne er jo ikke andet end en art selektive gentagelser af *det* allerede konstituerede udtryk), og at dette *udtryksløse indhold* skulle have samme teoretiske validitet som et udtrykt indhold. I stedet kan det antages, at der kun er grund til at regne med én art stratifikation eller indlejring, – at forskellen analog/digital herefter overtager erkendelseeffekten fra forskellen konnotation/metasprog, idet en distinktion flyttes fra kalkylens struktur til deltagerkodernes indre struktur.

Trafiklysets kode analyseres kun dårligt i trekantens situation – perception – tegn (udsagn, i metasproget). Der er 'perception af trafik' og 'perception af trafiklys', og der er 'situation i trafikken' adskilt fra 'situation i trafiklysteksten' om man vil. Hvis vi modsat Barthes tillader termen analogt metasprog, kan vi sige, at trafiklyset forholder sig til trafikken som et sådant analogt metasprog:

Denne semiologiske formation ses at omfatte en *syntaktisk* og en *semantisk* fase (henholdsvis trin (2) og trin (1)), som begge er udstyret med en "udtrykside" (højresiderne, med anførelsestegn). Det er netop mellem disse to obligatoriske "udtryksider", en kodes karakteristiske repræsentationstype gælder; trafiklyset er af analog type, idet repræsentationen gældende mellem de to udtryksserier er en ren korrespondens og derfor netop "afbildende" (stop *er* rodt, kør *er* grønt osv.). Men hvis enhver kodestruktur svarer til en bestemt repræsentationstype, må enhver kodestruktur på samme måde opfattes som internt stratificeret, og netop metasprogligt stratificeret (for så vidt der ikke er brug for to slags stratificering, og den konnotative stratificering er teoretisk meningsløs).

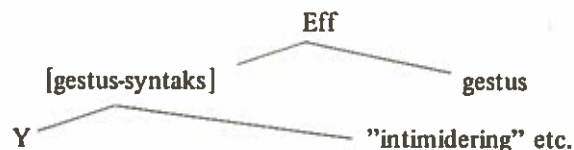
En semiologisk formation bestående af flere "koder" består altså af flere formationer af denne biplane struktur. Eksemplets viismands tale må for det første analyseres internt:

I overensstemmelse med den gængse opfattelse forholder det sig således at "le rouge. . ." betyder "rødt lys. . ."; betydningsrepræsentationen er, som det ses, digital: leddelingen *est-le-signede* repræsenterer intet i betydning; men det er endnu ikke givet, hvor "rødt lys betyder stop" er betydning: vi ved endnu ikke, hvad det refererer til (er semantisk udtryk for).

Først når vi sætter det trafikalske system, ovenfor: Tr, i stedet for det noterede X i strukturen, noterer vi, at "meningen" med "meningen": ""rødt lys betyder stop"" er Tr. Med andre ord, det digitale Vt beskriver eller snarere skriver eller præsenterer det analoge Tr.

Endelig implicerer Vt en vis effekt, eksempelvis en intimidering. For Barthes beror intimideringseffekten på Vt's status som fraseologi eller retorisk udtryk for en konnoteret intimidering. Men hvis det virkelig forholder sig således at *le ton d'un texte* (Éléments de sémiologie, p. 131) er en konnotator, — i form af ordvalg, syntaktisk stil, intonation etc. —, da vil det være nødvendigt (og i overensstemmelse med tendensen i Mythologies, hvor betegnelsen metasprog jo blev anvendt om myten som konnotation, på forvirrende, men signifikativ vis) at antage, at også intimideringen er selvstændigt repræsenteret. "Effekt-koden" må da struktureres på præcis samme måde som de øvrige:

Kodestrukturen Eff er af analog type, idet dens gestuelle udtryk repræsenterer én karakteriserbar effekt pr. "gestus" (her er indgående analyse naturligvis nødvendig; for en indføring i gestussprogenes problematik, se artiklerne i Langages 10). Også Eff's semantiske udtryk, "effekten", må ses som "handlende om" eller refererende til "noget", i strukturen noteret Y.

Først når vi sætter Y identisk med Vt, har vi noteret, at det er viismandens tale, der "har" denne effekt; præcisere, Eff skriver eller præsenterer Vt, som atter skriver eller præsenterer Tr.

Barthes' analyse er tilsyneladende mere simpel, — og for så vidt bedre i overensstemmelse med det fejrede empiriprincip. Men for det første er simpelhed altid kun tilsyneladende (med mindre vi en skønne dag står i den parusiske situation, at vi helt igennem ved hvad vi siger). For det andet udgør den skitserede alternative analyse en mere stringent formalisering (trods fordoblingen af antallet af "planer"), idet den gør klart, at

- 1) der gives en kodestruktur, som er fælles for digitale og analoge koder: *repræsentationens struktur*;
- 2) semiologiske strukturer kommer i stand ved én og samme overlejringstype: *presentationens struktur*;
- 3) ingen kode er i absolut forstand den første eller den sidste i en semiologisk struktur.

For det tredje medfører den skitserede alternative analyse en udtrykkelig afstandtagen fra en række metafysiske forudsætninger, hvorpå også empiriprincippet beror. Den gør blandt andet klart, at

- 1) *ideologier* må analyseres som kodestrukturer, ikke som "indholdsstrukturer";
- 2) *ideologiers retorikker* har fundamentalt samme status som *metasprogs objektsprog*; en privilegeret semiologisk struktur svarende til betegnelsen *beskrivelse* findes ikke.
- 3) *Semiologien* har ingen anden effekt end den der følger af dens skrivende deltagelse i kodestrukturenes indbyrdes omslutten og hermed givne producerer eller destruerer hinanden, eller om man vil, deltagelse i *teksternes politik*.

— Disse noter, som i høj grad må læses som et appendix til mine artikler *Semiologi og fikktivitet* (poetik II.2) og *Tekstens teori* (poetik II.4), hidrører fra en diskussion på tekstteori-holdet på FRU (Det Fri Romanske Universitet), 1970.

Per Aage Brandt
Kollegårdsvej 12 B,
2730 Herlev